

A što to zapravo znači? Znači spoznaju o svjesnu, temeljitu i dosljednu unosenju povijesnog faktora u tekstološka istraživanja, kako ga je svojim rezultatima o značenju aleksandrijskih filologa Wilamowitz inauguirao, Pasquali u nekoj mjeri nastavio, a autori naše knjige primijenili ga na dosad neuobičajeno uspjeti način.

Iz gornjih aspekata gledano, potpuno je jasno, zašto Dain istim pojmovima obrađuje i grčku i rimsku rukopisnu tradiciju, zašto u biti identificira razvoj jedne i druge. Metodološki i terminološki radi se u njega doista samo o *transmisiji*. Neodrživost njegove teze dokazivali su već Havet i Pasquali. Ni što se tiče problema Valerija Proba iz I. st. n. e., čije je značenje Leo pod silnim dojmom Wilamowitzovih rezultata o aleksandrijskim filozofima pretjerano istakao, nema dovoljno argumenata, koji bi nas utvrdili u uvjerenju da bi s Probom započelo novo poglavlje u povijesti antičke kritike teksta. I Prob je samo jedan među drugima u lancu, koji započinje Elijem Stilonom (usp. Büchner 335 i d.).

Francuska škola (Dain, Hemmerdinger), pouzdavajući se u mogućnosti stematologije, zastupa tezu po kojoj se, što se tiče npr. grčkih klasika, na vrh genealoškog stabla rukopisâ može postaviti aleksandrijsko izdanje. Ono se čuvalo i obnavljalo u službenim i normativnim prijevima po bibliotekama (npr. aleksandrijsko izdanje Homera), pa su ti „prearhetipi“ tokom vremena iz Aleksandrije preko Atene dopri u Konstantinopol. Za vrijeme tzv. drugog helenizma u Bizantu 9. stoljeća n. e. (Fotije i njegov krug) rukopisi su iz majuskule transliterirani u minuskulu (v. Dain, o. c. 97 i d.). Za latinsku rukopisnu tradiciju bili bi mjerodavni arhetipi, stvoreni u 4. ili 5. st. n. e. Teza se, dakle, temelji na striktnom pridržavanju tzv. vertikalne ili zatvorene rukopisne tradicije. Više nego igdje upravo bi ovdje jedini adekvatan termin bio: *transmisija*. Već je Pasquali, šire gledajući i uspoređujući na neobično bogatu materijalu, jakim argumentima dokazivao veću vjerojatnost tzv. horizontalne ili transverzalne tradicije. Uostalom, od Pasqualija i potječu termini horizontalna ili transverzalna tradicija, otvorena i zatvorena recenzija. Ako se uzme u obzir da su u antici i izdavači i zainteresirani čitaoci redovito kolacionirali rukopise, *recensio* kao rezultat stematologije ne može se primijeniti na odnose u antičkoj tradiciji rukopisa, nego samo na rekonstrukciju srednjovjekovnih egzemplara (v. Erbse 210 i d., i za ilustraciju teze vrlo prikladan problem Hipokratova zbornika, str. 240—41; Büchner 374). Nasuprot Dainu — koji pod povijesti teksta razumijeva, zapravo, samo mjerodavne egzemplare u bibliotekama — mora se s mnogo razloga isključiti mogućnost da bi jedno „izdanje“ u nizu duga vremena tako lako potisnulo sva ostala. Zar je moguće da su antičke biblioteke sadržavale samo one pisce, na kojih su djela naišli učenjaci 9. st. n. e.? Na koncu, činjenica da u latinskom postoji mnogo više „otvorene“ tradicije nego u grčkom, koja se ne može svesti na jedan arhetip s varijantama, pokazuje da izraz *arhetip* uopće nije adekvatan za antički svijet.

Ovdje bih završio. Ako se iz mojih redova samo naslućuje, kolike brojne probleme autori knjige, idući tragom prethodnika ili u opoziciji prema nekima, začinju, rješavaju ili otvaraju mogućnosti za intenzivnija proučavanja, zadatak sam ispunio.

Marburg/Lahn.

V. Vratović.

F. LOCHNER—HÜTTENBACH, *Die Pelasger*. (Arbeiten aus dem Institut für vergleichende Sprachwissenschaft, hrsg. von Wilhelm Brandenstein, 6). Wien, Gerold & Co. 1960. VI, 190 str. 8°, 100 Schill.

Izučavanje predgrčkog jezičnog sloja u egejskom području u posljednjim je decenijama tako napredovalo da se ime predgrčkih Pelazga danas gotovo uvijek veže za rezultate suvremenog istraživanja, a prava historijska i lingvistička realnost o kojoj nam ime Pelazga u grčkoj književnosti svjedoči nekako je posve potisnuta i pala u zaborav. Pri tom je vrlo važno pitanje tko su bili stari Pelazgi, gdje su i kada živjeli i kojim su jezikom govorili. Velika je zasluga autorova što je čitavu jednu opsežnu radnju posvetio tim pitanjima i pokušao pokazati što se o Pelazgima može

doznati i kakav je odnos historijskih Pelazga prema čitavom onom kompleksu etničkih i jezičnih pojava koje se danas obično označuju naučnim terminom pelazgički. Gotovo polovica knjige donosi sve vijesti o Pelazgima sadržane u djelima grčkih i rimskih pisaca. Vrijednost te dosada jedinstvene zbirke ne može se dovoljno istaći, ali je neugodno umanjuje činjenica što su tekstovi, a oni se donose in extenso, dani samo u njemačkom prijevodu, a ispušten je grčki odn. latinski original. Tako nam ta zbirka omogućuje samo orijentaciju, a za detaljan rad moraju se uzimati izdanja originalnih tekstova.

Tko se ikada makar i površno bavio pitanjima u vezi s Pelazgima, zna kako su protivurječne i nejasne vijesti o njima kod starih pisaca. Kad god se čini da se može izlučiti neka historijska jezgra, niti se uskoro počinju zaplitati i gube se u polumraku neodređenih podataka. Uzrok tom stanju leži dobrim dijelom u tom, što je već za Grke ime Pelazga počelo služiti kao naziv za sve prastaro i prvotno, pa bilo te grčko ili predgrčko. Autor je kritično razmotrio te vijesti u njihovoj cjelini i vrlo uvjerljivo pokušao odrediti, gdje se prema podacima izvora mora smjestiti prvobitna postojbina Pelazga. To je u prvom redu Tesalija i Makedonsko primorje s Halkidikom, možda i Epir. Mnogo je teže prosuditi ispravnost vijesti o Pelazgima u Atici, na Peloponezu, arhipelagu i na Kreti. Vijesti o Pelazgima u Italiji vrlo su problematične. Autor zatim razmatra tragove jezika Pelazga. To su vlastita imena koja se u izvorima pripisuju tome narodu. Ona jasno pokazuju da je pelazgički jezik bio indoevropski, ali ujedno onemogućuju da se on izjednači s predgrčkim indoevropskim jezikom kojeg je postojanje otkrio Vl. Georgiev. Naprotiv mogu se u vrlo oskudnom materijalu naći mnoge karakteristične crte koje ga povezuju sa starim jezicima sjevernog i posebno sjeverozapadnog Balkana. Zbog svega toga autor dolazi do zaključka da je pelazgički jezik vrlo bliz ilirskom, da se on možda može smatrati jednim ilirskim dijalektom. To je glavni rezultat do kojeg on dolazi u vezi s historijskim pelazgičkim jezikom. A baš se tu pisac zaputio na tanak led. Istraživanja posljednjih godina pokazala su naime, da se više ne može operirati s ilirskim jezikom kao s jedinstvenim pojmom i poznatom veličinom. Gotovo sve što se još do nedavna mislilo da se zna o jeziku ilirskih provincija danas se mora preispitati i provjeriti u svakoj pojedinosti. Mjesto jedinstvenog „ilirskog jezika“ lingvistika je počela operirati s nizom jezičnih jedinica na starom sjeverozapadnom Balkanu. Njihovi međusobni odnosi, granice njihovih područja i dalekosežnost njihova uzajamnog razlikovanja nisu još utvrđeni. U tom momentu sigurno nije bilo sretno, što je autor pojam pelazgički pokušao tumačiti pojmom „ilirski“. I doista sjeverne balkanske crte u pelazgičkom jezičnom materijalu vrlo su raznorodne i svaka od njih ima drugo područje prostiranja. Time se međutim ne umanjuje velika piščeva zasluga, jer je on konačno opet podsjetio na činjenicu da pelazgički nije samo historijski i lingvistički termin, nego da označuje i jednu stvarnu historijsku veličinu koja se ne poklapa s onim što taj termin danas u naučnoj terminologiji obično označuje. Pisac je dalekosežno razmrsio niti predaja o Pelazgima i vrlo uvjerljivo pokazao gdje se može smatrati da izvori doista govore o Pelazgima, gdje se ovi zamjenjuju s Tirenima, i gdje je naziv pelazgički upotrebljavan da označi grčku odn. italisku starinu. Razumljivo je da autor nije mogao na sva pitanja naći uvjerljiv odgovor, ali mu je radnja od temeljne važnosti za buduće pokušaje da se ta pitanja uvjerljivije riješe.

Uzmemo li samo osnovne pozitivne zaključke te knjige, da su Pelazgi stvaran historijski narod, da im je prvobitno područje vjerojatno ležalo na sjevernom Egejskom moru, u Tesaliji i Epiru, da su vijesti o Pelazgima u Atici, na Peloponezu i na otocima vjerojatno sekundarne prirode i dijelom počivaju na nesporazumima, da je jezik Pelazga indoevropski, ali da se ne poklapa s jezikom koji Georgiev zove pelazgički, te napokon, da taj jezik vežu mnoge veze sa sjeverozapadnim Balkanom, pokazuje se jasno koliko je važnih rezultata donijelo ovo istraživanje i kako uloženi trud nikako nije bio uzaludan. K tome dolazi vrlo potpuna dokumentacija u kojoj je sada silno olakšano snalaženje. Moramo dakle biti doista zahvalni piscu što je svojim vrijednim prilogom znatno unaprijedio naše znanje o najstarijoj etničkoj i lingvističkoj situaciji na Balkanskom poluotoku.